

Praktijk en theorie voor iedereen die werkt in het
onderwijs voor volwassenen

Leren in de educatie

Lesgeven, begeleiden
en faciliteren

Onder redactie van Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske

Colofon

Initiatiefnemers en redactie

Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske

Financiering

Steunpunt Basisvaardigheden, EPALE NL, Fonds 1818, Kaderregeling OCW, SZW en VWS, Stichting Dioraphte, Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl en Uitgeverij Eenvoudig Communiceren

Projectmanagement

Ben Vaske (Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl)

(Eind)redactie

Riet Thijssen en Ben Vaske

Vormgeving

Mevrouw van Mulken

Uitgever

Uitgeverij Eenvoudig Communiceren

Bestellen

Bestellen via eenvoudigcommuniceren.nl

ISBN 978-90-8696-584-7

Leren in de educatie, Lesgeven, begeleiden en faciliteren (2021). Onder redactie van Ella Bohnenn, Ina den Hollander en Ben Vaske. Den Haag/Amsterdam: Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl/Uitgeverij Eenvoudig Communiceren.

Eerste druk, 2021

©2019-2021 Het copyright van de artikelen berust bij Stichting Expertisecentrum Oefenen.nl en de auteurs.

Rechten voor het boek

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912/jo het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St. B. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het opnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Inleiding	5
De lessen	
Lesgeven in basisvaardigheden: 10 pijlers	10
Digitale vaardigheden: de praktijk van alledag	19
Beter leren lezen	29
Beter leren schrijven	40
Volwassenen rekenen: de didactiek van gecijferdheid	51
Leren leren door coaching	62
Differentiëren: recht doen aan verschillen tussen deelnemers	71
Leren op de werkvloer met een G-coach	80
Als het leren dreigt te stagneren	91
De doelgroep	
Doelgroep in Beeld. Werving van Nederlandssprekende laaggeletterde volwassenen	102
Laaggeletterdheid: cijfers buitelen over elkaar heen	109
Tool Geletterdheidsinzicht leidt tot onderbouwde keuze doelgroepenbeleid	113
Gezondheidsvaardigheden en de mismatch tussen de patiënt en de zorgomgeving	121
Geldzorgen en educatie. Leren, signaleren, bespreken en verwijzen	130
Leren in de bibliotheek: eenheid in verscheidenheid	138
De kwaliteit	
De professionele basis	148
Vrijwilligers in de educatie voor Nederlandssprekenden	156
Kwaliteit in de volwasseneneducatie	165
Realistisch evalueren	174
Samenwerking levert resultaat op voor deelnemers educatie	182
Breder perspectief	
Educatie in historisch en maatschappelijk perspectief	196
De volwasseneneducatie in Europees perspectief	209
Noten en Verder lezen	219
De auteurs / Met dank aan	252

De lessen

Lesgeven in basisvaardigheden: 10 pijlers

Ella Bohnenn

In deze bijdrage bespreekt Ella Bohnenn de basisprincipes van het lesgeven aan volwassenen. Lesgeven aan Nederlandstaligen die hun basisvaardigheden willen vergroten, kent een eigen didactiek. Deze didactiek is de afgelopen 40 jaar ontwikkeld door verschillende elementen samen te voegen: de vragen en leerwensen van de volwassenen, hun ervaringen in het reguliere onderwijs, algemene kenmerken van de groep, theorieën over leren en over leerstijlen en (vak)didactische principes. Deze 10 principes zijn te beschouwen als de pijlers onder het formele en non-formele onderwijs en vormen de basis voor ieder programma, traject of aanpak.

De naam basiseducatie wordt gebruikt voor educatie van volwassenen die hun basisvaardigheden willen verhogen of uitbreiden. Het bijzondere van dit onderwijs is de combinatie van basisvaardigheden, volwassenen en leren.

Ik heb 10 jaar in het basisonderwijs gewerkt. Daar had ik te maken met kinderen, die alles nog moeten leren. Er zijn methoden die zeggen wat je moet doen. Je weet als leerkracht precies waar je naartoe moet werken. Toen ik in de basiseducatie begon, was alles anders. Ik dacht weleens, wie leert er nu het meest, de cursist of ik? **Docent NT1**

Basisvaardigheden

In de wet op educatie staat dat taal, rekenen en digitale vaardigheden de inhoud van het onderwijs zijn.¹ Educatie is gericht op de bevordering van zelfredzaamheid van volwassenen en sluit, waar mogelijk, aan op het ingangsniveau van het beroeps-onderwijs. Dit niveau is niveau 2F voor taal en voor rekenen. Voor digitale vaardigheden is er geen

ingangsniveau vastgesteld.² Tot zo ver het formele standpunt. Maar wat betekent het woord basisvaardigheden? Het woord verwijst naar taal-, reken- en digitale vaardigheden op een niveau dat minimaal nodig is om in onze maatschappij mee te kunnen doen. De koppeling met de maatschappij is heel belangrijk. De ontwikkelingen in de maatschappij hebben invloed op de inhoud. Dat zie je bijvoorbeeld heel duidelijk aan digitale vaardigheden. Zo'n 15 jaar geleden kon je als burger, werknemer en student goed meekomen met een beperkt aantal digitale vaardigheden. Nu red je het daar niet meer mee.

Hoe kan het dat volwassenen basisvaardigheden missen?

- Ze hebben ze eerder niet geleerd.
- Ze hebben ze wel geleerd, maar lange tijd niet gebruikt: 'when you don't use it, you lose it.'
- Basisvaardigheden zijn niet statisch, maar gekoppeld aan ontwikkelingen. Daardoor kunnen bestaande basisvaardigheden complexer worden en er komen nieuwe basisvaardigheden bij.

Volwassenen kunnen basisvaardigheden verwerven in het formele onderwijs, dus bij roc's en erkende particuliere aanbieders van taal-, reken- en computer-cursussen en ook in het non-formele onderwijs, in bibliotheken, taalhuizen, centra voor sociaal-cultureel werk, gezondheidscentra e.d.

Volwassenen

Volwassenen zijn geen onbeschreven bladen. Ze hebben kennis en veel en diverse ervaringen opgedaan. Wat ze allemaal in huis hebben, weet een docent of begeleider niet bij de start van het leren en dat loopt ook nog eens flink uiteen: je kunt niet uitgaan van eenzelfde startpunt voor iedereen. Volwassenen

moeten voldoen aan de eisen die het leven van een volwassene met zich meebrengt en zij merken dat hun kennis en vaardigheden soms tekortschieten voor al die verschillende contexten waarin zij functioneren: ze zijn opvoeder, werknemer, bewoner, belastingbetaler en ze maken gebruik van verschillende voorzieningen als gezondheidszorg, sportactiviteiten, wijkactiviteiten, culturele activiteiten.

De groep volwassenen die hun basisvaardigheden wil verbeteren is heel divers. Er is sprake van:

Verschillen in moedertaal

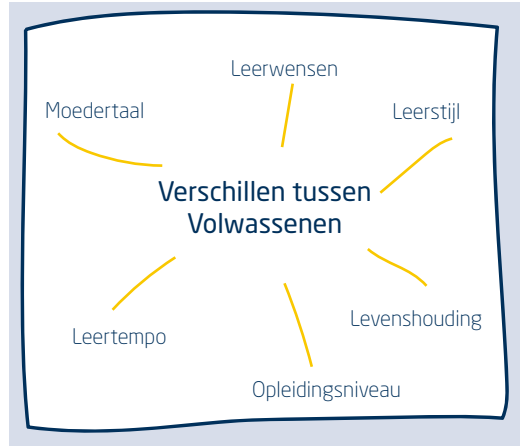
Er zijn volwassenen die hier in Nederland zijn geboren en die soms alleen basisschool en een paar jaar vervolgonderwijs hebben gehad. Anderen hebben meer opleiding gehad maar kunnen zich bijvoorbeeld niet redden met enkele aspecten van rekenen of digitale vaardigheden. Er zijn ook volwassenen voor wie Nederlands niet de moedertaal is, maar die wel goed in het Nederlands aanspreekbaar zijn.

Verschillen in opleidingsniveau

Velen zijn laagopgeleid, maar niet allemaal. Door de snelheid van verandering in het gebruik van ict en de toename hiervan, zowel in het werk als in het privéleven, beschikken grote groepen volwassenen over te weinig digitale vaardigheden om alle nieuwe gebruiksmogelijkheden te benutten.

Verschillen in leerwensen

Sommige volwassenen willen 'beter worden in taal', omdat ze vinden en/of ervaren hebben dat ze hier slecht in zijn. Anderen hebben juist heel gerichte vragen. Ze willen ander werk en daarvoor sollicitatieformulieren kunnen invullen en sollicitatiebrieven schrijven, ze moeten op hun uitgaven letten en daarom willen ze weten hoe ze hun budget kunnen beheren. Er zijn ouders die willen dat hun kinderen het goed doen op school en hen daarin willen begeleiden. Anderen willen leren internetbankieren omdat ze het gevoel hebben dat ze niet meetellen als ze dit niet kunnen en omdat het handiger is.

Verschillen in leertempo

Bij sommige volwassenen komen tijdens het leren eerder opgedane schoolse kennis en vaardigheden opeens weer beschikbaar waardoor ze met sprongen vooruitgaan. Bij anderen verloopt het proces heel anders: ze gaan langzaam vooruit, komen misschien een paar weken niet naar de les omdat ze andere dingen aan hun hoofd hebben. Als ze het leren weer oppakken zijn ze weer vergeten wat ze een paar weken eerder hebben geleerd.

Verschillen in leerstijlen

De een probeert graag iets uit, de ander vindt het fijn om eerst te zien of horen hoe het moet om het daarna zelf te doen.

Verschillen in levenshouding

Er zijn volwassenen die lijden onder hun beperkte beheersing van basisvaardigheden: zij willen het liefst in een hoekje zitten. Andere volwassenen zijn actief in het vrijwilligerswerk. Er zijn volwassenen met en zonder betaald werk, mensen die zich zwak en miskend voelen, en er zijn 'Martha's', mensen die na een druk leven eindelijk tijd voor zichzelf kunnen vrijmaken.

Martha is 61. Ze woont in een woonwagencamp. Ze heeft altijd gewerkt als

schoonmaakster. Haar kinderen zijn de deur uit, er is een eerste kleinkind. Nu heeft ze eindelijk tijd voor zichzelf, zo voelt ze dit. Ze komt met plezier naar de les. Ze heeft weinig onderwijs gehad, schaamt zich hier niet voor maar wil zich nu verder ontwikkelen. Haar taal- en rekenvaardigheden zijn op een laag niveau. Zelf heeft ze daar geen moeite mee: 'Nu is het tijd voor mij om te leren.'³

Door al deze verschillen is het niet mogelijk om het leren van basisvaardigheden in een standaardtraject te gieten. Volwassenen willen leren, maar ze hoeven niet allemaal hetzelfde te leren. En ook niet op dezelfde manier.

Leren

Wat is leren? Sanneke Bolhuis omschrijft leeractiviteiten als de 'handelingen en belevingen waardoor attitudes, vaardigheden of kennis en inzicht relatief duurzaam worden verworven, uitgebreid of veranderd'.⁴ Mensen leren altijd en overal, op vele manieren. Leren behelst dan ook veel meer dan het leren op school, in een opleiding of cursus. Veel leren vindt juist buiten deze contexten plaats. Het kan gericht leren zijn, zoals het leren fietsen of foto's leren maken met je smartphone en opslaan op je computer.

Leren kan ook toevallig gebeuren, omdat je iets ontdekt terwijl je met iets anders bezig bent. Tijdens een sollicitatiegesprek bijvoorbeeld wil je jezelf goed presenteren. Tegelijk leer je hoe zo'n gesprek in zijn werk gaat. Hoe maak je je iets eigen? Sanneke Bolhuis onderscheidt vier verschillende leeractiviteiten:

1. Leren door directe ervaringen

Je leert veel doordat je als het ware ondergedompeld bent in een omgeving. Denk bijvoorbeeld aan de opvoeding thuis. Als kind krijg je veel mee in je opvoeding en lang niet altijd ben je je hiervan bewust. Totdat je in een omgeving komt, waarin het er anders aan toe gaat. Op een impliciete manier

krijg je normen, waarden, oordelen, omgangsvormen en denkwijzen mee. Dit lijkt een passief proces, maar het is een indringende manier van leren. Je kunt ook leren van ervaringen door te handelen: doen, uitproberen, vallen en opstaan.

2. Leren door sociale interactie

Je leert met, van en door elkaar. In relatie met anderen leer je veel. Bekend is het leren 'door nadoen'. Je komt in een vreemde situatie, je ziet hoe mensen met elkaar omgaan en dat gedrag kopieer je. Of je volgt één persoon (rolmodel) in zijn manier van doen. Je leert ook door in gesprek te zijn met anderen, in discussies, brainstormen, dialogen of informatieve situaties. Je leert door samen te werken en door conflicten. Leren door sociale interactie gebeurt op alle plekken waar mensen samen zijn: thuis, op het werk, op straat en op school. Ideeën en opvattingen worden soms haast terloops uitgewisseld.

3. Leren door het verwerken van theorie (studeren)

Het verwerken van theorie komt veel voor in onderwijssituaties in formeel onderwijs en non-formeel onderwijs. Deze manier is vooral geschikt voor mensen met een grote studievaardigheid, die gewend zijn om informatie tot zich te nemen en geleerd hebben hoe ze deze informatie kunnen onthouden. Om de theorie daadwerkelijk te kunnen verwerken en er iets

mee te kunnen doen, is een vertaling naar concrete situaties en voorbeelden nodig. Een valkuil is dat je in de theorie kunt blijven steken. De theorie kennen betekent niet dat deze ook automatisch wordt toegepast. Een concreet voorbeeld hiervan is het leren van grammaticaregels van een taal. Deze theoretische kennis leidt niet vanzelf tot grammaticaal correct taalgebruik.⁵

4. Leren door nadenken

Leren door nadenken gebeurt door jezelf en anderen vragen te stellen. Je reflecteert tijdens bepaalde situaties of handelingen; je vraagt je af, hoe komt dit, wat doe ik nu precies, wat vind ik ervan? Je kunt jezelf en anderen ook achteraf vragen stellen: wat ging goed, wat ging fout, wat leverde het op? Wat willen we dus meenemen naar een volgende keer en wat niet?

De rol van de docent/begeleider

Er is formeel en non-formeel aanbod van opleidingen in de educatie. Binnen welk aanbod de les dan ook plaatsvindt, een docent/begeleider heeft met alle vier hierboven genoemde leeractiviteiten te maken en zal moeten zoeken naar de meest geschikte manier van leren, passend bij de mensen en bij de taken die zij willen gaan uitvoeren. Hij zal zich ook moeten realiseren dat hij heeft te maken met volwassenen. En volwassenen – ook laagopgeleide volwassenen – hebben behoefte aan een zekere mate van zelfsturing.

Ze willen greep hebben op hun eigen leerproces en zijn vaak goed in staat om aan te geven wat wel of niet een prettige vorm van leren is en hoe ze verder willen gaan in een leertraject.⁶ Voor docenten en begeleiders betekent dit dat ze over een hoge mate van flexibiliteit en creativiteit moeten beschikken.

10 Pijlers voor lesgeven in basisvaardigheden aan volwassenen

Bovenstaande noties over basisvaardigheden, volwassenen en leren kunnen worden uitgewerkt tot 10

pijlers waarop het lesgeven aan volwassenen berust.

1. Praat over leren

Toen ik op school zat was het 'dit moet je leren, mond dicht, geen vragen stellen'. Ik snapte nooit waarom ik iets fout deed en klapte dicht. Pas later heb ik geleerd, dat het juist goed is om vragen te stellen. **Cursist NT1**

Praten over leren is zinvol omdat eerder opgedane ervaringen of ideeën over leren weliswaar stimulerend kunnen zijn, maar ook in de weg kunnen zitten bij het huidige leren. Neem niet aan dat de volwassenen die jij begeleidt allemaal dezelfde ideeën hebben over leren, want mensen kunnen andere leerervaringen hebben, andere schoolervaringen of heel weinig schoolervaring. Wat bespreek je?

Het beeld dat de deelnemers hebben van leren

Velen van hen hebben hier een traditioneel beeld van. De docent/begeleider weet het en zegt wat ik moet doen. Dit is slechts ten dele waar. Leren is een actief proces en je moet er moeite voor doen. Leren vraagt veel inzet, het gaat om uitproberen en gebruiken en het is een proces van vallen en opstaan.

Zelfbeeld en zelfvertrouwen

Voor volwassenen met slechte leerervaringen en weinig schoolse leerstrategieën is opnieuw gaan leren een hele stap die met gemengde gevoelens wordt gezet: ik ga het wel weer proberen maar het zal waarschijnlijk toch niet lukken. Als deze gedachtegang niet wordt doorbroken, ligt selffulfilling prophecy op de loer.

Eerdere leerervaringen

Probeer erachter te komen wat mensen fijne en minder fijne manieren van leren vinden en stem je didactiek hierop af.

Leerproces

Volwassenen die leren, veranderen. Ze maken stappen, soms kleine, soms grote. Praat over deze stappen

en laat ze de stappen zelf benoemen: 'wat doe je nu wat je eerst niet deed' en praat over de betekenis die dit voor hen heeft.

2. Sluit aan bij leervragen en houd de motivatie op peil

Andrej moet op zijn werk steeds meer doen op de computer. Hij wil weten hoe hij digitale formulieren in moet vullen voor zijn vakantiedagen en overwerk. **Lena** is actief in de huurdersvereniging en wil de notulen van de vergaderingen goed kunnen lezen. De dochter van **Nina** zit in groep 3 op de basisschool. Zij was zelf nooit goed in rekenen en ze wil dit nu ophalen om haar dochter 'voor' te kunnen blijven. **Maria** wil een andere baan, zij wil solliciteren en ze wil weten hoe ze een sollicitatiebrief moet schrijven. **Theo** wil bijblijven en mee kunnen doen op de computer. Hij noemt internet, Facebook en Marktplaats. **Rahma** wil zich verder ontwikkelen. Ze heeft weinig opleiding gehad en dat geeft haar het gevoel dat ze dingen mist.

Aansluiten bij leervragen is een 'must'. Wanneer de eigen leervragen geen plek hebben in de cursus, zakt de motivatie om te leren snel. Volwassenen willen leren wat zij zinvol vinden en nodig hebben. Hier niet mee aan het werk gaan, betekent dat je als docent/begeleider de deelnemer niet serieus neemt. De deelnemer doet een negatieve leerervaring op in plaats van een positieve. Aansluiten bij leervragen betekent overigens niet dat leren louter en alleen een kwestie is van 'u vraagt en wij draaien'.

Als docent en begeleider onderzoek je de leervraag met de deelnemer, je draagt kennis aan en zo nodig verbreed je de vraag. Maria denkt bij solliciteren aan een brief. Maar weet Maria dat veel sollicitaties digitaal verlopen, dat dit een andere vorm van solliciteren is en dat het niet om een kopie van een papieren sollicitatiebrief gaat? Het is handig als Maria deze nieuwe vorm ook leert: ze wil immers echt ander werk

en dit motiveert haar. Theo weet misschien niet dat er andere mogelijkheden zijn op internet. Laat hem er kennis mee maken.

Als volwassenen willen leren om beter te kunnen meedoen, is de vraag: waar willen ze in meedoen? Willen ze beter functioneren als burger, ouder, huurder, consument (sociale redzaamheid)? Willen ze leren om hun kans op werk, ander werk, of een betere functie te vergroten (professionele redzaamheid)? Of willen ze leren omdat ze een cursus, opleiding of training willen volgen en hiervoor hun basisvaardigheden op niveau moeten brengen (educatieve redzaamheid)? Als je hier zicht op hebt, lukt het je beter om passende leersituaties, leeractiviteiten en leermateriaal te vinden en te ontwikkelen.

3. Onderzoek de leervragen

Nico heeft nog nooit geld gepind bij een geldautomaat. Hij wil dit leren. Waarom wil hij dit leren? Vindt hij zichzelf dom als hij dit niet kan en wil hij dit 'gewoon kunnen'? Heeft hij vaak contant geld nodig en lukt het hem niet om overdag bij een bank binnen te wippen? Wat houdt hem tot nu toe tegen? Voelt hij zich niet veilig, is hij bang dat mensen meekijken? Kan hij de teksten op het scherm niet lezen?

Als je Nico wilt leren pinnen, helpt het als je weet waarom Nico dit wil leren en wat hem tot nu toe heeft tegengehouden. Deze kennis heb je nodig om zowel de inhoud van het leren te bepalen als de stappen die je uitzet om dit doel te bereiken. Als je Nico over zijn angst heen wil helpen, dan pak je dit anders aan dan wanneer hij bijvoorbeeld het scherm niet kan lezen. In gesprek met Nico kom je hier achter. Niet alle leervragen zijn zo concreet en uitgesproken. Ze zijn niet altijd helder, soms erg algemeen of vager dan die van Nico. Mensen willen bijvoorbeeld leren rekenen omdat ze het niet kunnen, maar ze hebben geen idee waar ze hun kennis en vaardigheden voor willen gebruiken. Om hier een adequaat antwoord op te kunnen geven, moet je de leerwens met de deelnemer

onderzoeken. De algemene leervraag naar rekenen is veelomvattender en ook complexer: waar denkt de deelnemer aan als hij zegt dat hij wil leren rekenen? Wil hij de tafels leren, omdat hij van vroeger weet dat dit belangrijk is? Wil hij weten hoeveel kleding in de uitverkoop kost? Dit soort vragen moet je eerst samen met hem uitzoeken.

4. Zorg voor passende leeractiviteiten en leermateriaal

Een stagiaire kwam aanzetten met basisschoolmateriaal. We hebben daar een stevig gesprek over gehad. Ik zal niet zeggen dat de deelnemers er niets van leren, maar ik vind dat je ze niet serieus neemt. De illustraties, de toon, het is gewoon niet volwassen, niet passend. Deelnemers willen hun basisvaardigheden verhogen, niet de basisschool overdoen. **Docent NT1**

Zorg ervoor dat leeractiviteiten en leermateriaal, passen bij:

De leefsituatie van volwassenen

Veel materiaal dat voor kinderen is gemaakt, is niet geschikt. Dat heeft te maken met de toon - volwassenen willen volwassen worden aangesproken - en het heeft te maken met de inhoud van het materiaal. Gebruik materiaal waarmee de volwassenen zelf iets willen of moeten doen: reclamekrantjes, YouTube-filmpjes, werkbriefjes, informatie van de gemeente, de woningbouwvereniging, de huisarts.

De activiteiten van volwassenen

Volwassenen werken, doen het huishouden, hebben hobby's, ze voeden hun kinderen op, ze zorgen voor zieke of oude familieleden en vrienden, ze gebruiken hun smartphone. Stem de leeractiviteiten zoveel mogelijk af op de activiteiten die ze al doen: laat hen bijvoorbeeld hierover een verslag schrijven al dan niet met foto's, eventueel informatie opzoeken in tabellen of discussiëren over dilemma's en een presentatie houden.

De leervraag

Gebruik materiaal dat past bij het leerdoel: sociale, professionele of educatieve redzaamheid. Zorg ervoor dat het past bij specifieke vragen bijvoorbeeld rondom gezondheid, werk zoeken of over situaties in het dagelijks leven.

De manier van leren

Voorkeuren voor leren en leerstijlen verschillen: zelf proberen of liever eerst uitleg, voordoen en dan aan de gang gaan; samenwerken, of liever individueel; met papier en boeken of liever op de computer; binnen de school of juist naar buiten, onder het motto 'Je kunt praten over boodschappen doen, maar ook boodschappen gaan doen!'

5. Deel het leertraject op in kleine stappen

Irina en **Saskia** willen sollicitatiebrieven leren schrijven. Irina kan redelijk goed schrijven, maar ze kent de regels voor een sollicitatiebrief niet. Saskia kan eigenlijk nog niet goed schrijven. Ze heeft problemen met formuleren, met opbouw, met formeel taalgebruik en met spelling.

Het is soms niet eenvoudig om de concrete leervragen in een passend leertraject om te zetten. Dit kan lastig zijn omdat de leervraag misschien wel concreet is, maar het benodigde leertraject complexer is dan de deelnemer verwacht. Irina kan goed formuleren, een goede opbouw maken in een brief en goed spellen.

De sollicitatiebrief is een andere vorm van schrijven dan ze gewend is. De focus in het leertraject zal liggen op de vorm. Bij Saskia kan dit niet. Ze heeft grote moeite met formuleren wat ze wil schrijven, met de opbouw van een brief en ze heeft grote problemen met spellen. Dat wordt een heel ander leertraject, met aandacht voor formuleren, spellen, de opbouw én de vorm. Wat je kunt doen, is het leertraject opdelen in kleinere delen, die herkenbaar zijn voor haar en die haar stimuleren de nieuwe kennis en vaardigheden te gebruiken.

Het leertraject opdelen in behapbare delen is ook zinvol als het gaat om een langer leertraject. Iemand leest bijvoorbeeld op niveau 1F maar in verband met zijn werk moet dit niveau omhoog naar 2F. Dat is een redelijk lange weg.

Een paar tips hiervoor:

- Bespreek altijd waarom je iets doet, waarom iets nodig is.
- Bespreek met enige regelmaat de voortgang: hoe ver ben je op de weg van A naar B?
- Vier de kleine successen. Iedere stap voorwaarts is er één. Het helpt om de motivatie op peil te houden als je deelnemers laat benoemen wat ze geleerd hebben en als ze inzien wat ze na een deeltraject kunnen.

6. Versterk de relatie tussen binnen en buiten de les

Berna wil beter leren omgaan met de computer. Ze heeft een brede belangstelling en vindt het leuk om te surfen op internet. Ze deed mee aan het project NT1leren.nl, waarbij digitale ondersteuning via Skype en extra begeleiding van een vrijwilliger ingezet werden. Het vergroten van digitale vaardigheden was een van de doelen van dit project. Trots vertelt ze in de les dat ze kaartjes heeft gekocht voor een voorstelling van Jochem Myer. Daar is ze een groot fan van.

Het uiteindelijke doel van leren in begeleide situaties is het toepassen van het geleerde in het dagelijkse leven. Het gaat er niet om dat iemand iets kan doen of laten zien in de lessituatie, het gaat erom dat hij zijn kennis en vaardigheden in kan zetten buiten de les, op die plekken en die momenten waar hij ze moet kunnen inzetten. Het leren verloopt in deze cyclus: haal buiten naar binnen en breng binnen naar buiten.

Van buiten naar binnen

De activiteiten buiten de les kunnen onderwerp zijn

van leren binnen de les. De vrijwilliger die Berna begeleidt, heeft goed gekeken naar wat Berna doet en wat haar interesses zijn. Stap voor stap heeft ze laten zien hoe je kunt vinden waar Jochem Myer optreedt, hoe je ziet of er nog kaartjes te koop zijn en hoe je deze kunt bestellen. Berna heeft ze nog niet via internet besteld, maar ze kan op de site het telefoonnummer vinden van het theater. Op dit moment is dit voldoende voor haar.

Van binnen naar buiten

In de les heeft Berna beter leren zoeken op internet en binnen een site, in dit geval de site van het theater. Om deze vaardigheid te versterken kan de docent/begeleider nu ook zoekopdrachten geven voor andere activiteiten of voor informatie die op andere sites te vinden is. Berna zal op deze manier steeds beter leren zoeken en beter informatie kunnen vinden.

Iedereen functioneert in andere situaties. Van de docent/begeleider vraagt dit de souplesse om mee te gaan in die situaties en iedere keer opnieuw de activiteiten en situaties van buiten de les onderwerp maken van leren binnen de les. En andersom: zorg ervoor dat de deelnemers dat wat ze in de les aangereikt hebben gekregen, buiten kunnen oefenen. Geef kleine, praktische opdrachten die makkelijk uit te voeren zijn.

7. Integreer verschillende vakgebieden om aan te kunnen sluiten bij situaties

Henny wil kleding kopen op internet. Daarvoor moet ze digitaal formulieren kunnen invullen. Als ze daarmee oefent, merkt de docent dat ze moeite heeft met het invullen van getallen.

Als je Henny succesvol wilt begeleiden, is het nodig om de verschillende 'vakken' (taal, rekenen, digitale vaardigheden) te overstijgen en te integreren. Veel vaardigheden waar volwassenen om vragen, beperken zich niet tot één vakgebied. Taal, rekenen en digitale vaardigheden zijn vaak met elkaar verweven. De vraag van Henny lijkt misschien in eerste instantie een taalvraag maar als je goed naar deze vraag kijkt,

zitten er ook elementen in van rekenen en van digitale vaardigheden. Rekenen zie je terug bij het invullen van getallen (bijvoorbeeld je maat), het aantal stuks dat je koopt en de vraag hoeveel geld je op dat moment wilt of kunt uitgeven aan bijvoorbeeld een nieuwe trui. Ga bij Henny na of ze over deze rekenvaardigheden beschikt. Om te bestellen op internet moet je onder andere naar een website kunnen gaan, kunnen klikken, typen, scrollen. De vraag is hoe digitaal vaardig Henny is. Heeft ze hierbij ondersteuning nodig? Kan ze internetbankieren om haar aankoop te betalen?

8. Houd rekening met de omstandigheden van volwassenen

Hans komt vaak op het nippertje, soms te laat. Hij doet vreselijk zijn best om op tijd te komen, maar hij komt van zijn werk, bij hem thuis is het spitsuur, de cursus begint om 19.00 uur en dat is voor hem net een half uur te vroeg. Bij **Marijke** gaan altijd alle andere dingen voor: de zieke buurvrouw, de kinderen en kleinkinderen die op bezoek komen, een afspraak met de huisarts die ze heeft gepland op het tijdstip van de cursus.

Hoe ga je hiermee om?

Hans doet duidelijk zijn best maar de omstandigheden werken niet mee. Gaat het om individuele begeleiding, dan kan die waarschijnlijk wel een half uurtje later worden gepland. En als dat niet kan, dan is het te waarderen dat Hans zo zijn best doet. En Marijke? Het beeld ontstaat dat ze eigenlijk geen verantwoordelijkheid neemt voor haar leerproces. De vraag komt op waarom ze eigenlijk wil leren? Ga het gesprek hierover aan. Waarom doet Marijke zo? Is ze niet gewend om iets voor zichzelf te doen, is ze bang dat ze te veel voor zichzelf wil en daarom mensen zal verliezen? Want leren is ook veranderen en dat zullen ze in haar directe omgeving wel merken. Of is er heel iets anders aan de hand: vindt ze bijvoorbeeld dat ze niet genoeg aandacht krijgt, dat ze niet de dingen leert die zij graag wil leren?

Ga het gesprek aan:

- Probeer te ontdekken hoe het komt dat Marijke de lessen ontwijkt.
- Oordeel niet maar geef goede feedback.
- Praat over haar leereisen, vorderingen en verwachtingen.
- Wijs op andere mogelijkheden.

9. Gebruik de kracht van de groep

De leden van een kookgroep willen recepten uitschrijven en hier een klein boekje van maken. Een aantal mensen vindt schrijven lastig en heeft hier dan ook moeite mee. Ze schrijven verder zelden. Om zich het schrijven meer eigen te maken hebben zij nu een WhatsApp-groep gevormd: ze sturen regelmatig berichten naar elkaar.

Veel cursussen, zowel in de formele als in de non-formele educatie, worden gegeven in groepen. De uitdaging voor de docent/begeleider is om van de groep een krachtige leeromgeving te maken. Hierbij kun je verschillende invalshoeken gebruiken:

Leren door uitwisselen van ervaringen en deze onderzoeken

Ervaringen over leren, over situaties, over school vroeger en nu, over praktische zaken, over leerinhouden en leeractiviteiten.

Leren door nieuwe ervaringen op te doen

Zoals in het voorbeeld: een WhatsApp-groep starten en deze groep gebruiken als oefengroep. Het uitspelen van situaties (denk aan het oefenen van een klachtengesprek) is ook een mogelijkheid om nieuwe ervaringen op te doen.

Leren door samenwerking

Gezamenlijk opdrachten maken die zo zijn opgesteld dat iedereen een bijdrage kan leveren vanuit zijn eigen kwaliteiten.

10. Wees flexibel, creatief en onorthodox

Ik heb 10 jaar in het basisonderwijs gewerkt. Daar had ik te maken met kinderen, die alles nog moeten leren. Er zijn methoden die zeggen wat je moet doen. Je weet als leerkracht precies waar je naartoe moet werken. Toen ik in de basiseducatie begon, was alles anders. Ik dacht weleens, wie leert er nu het meest, de cursist of ik? **Docent NT1**

Met dit citaat komen we terug bij het begin van dit artikel. Het zal duidelijk zijn geworden dat lesgeven aan volwassenen een houding vraagt van 'gaat het niet linksom, dan proberen we het rechtsom'.

Een aantal aanwijzingen tot slot:

- Wees je ervan bewust dat leren anders verloopt dan jij als docent/begeleider in je hoofd hebt.
- Wijk af van een algemene opbouw: er zijn meer wegen die naar Rome leiden.
- Laat je leiden door dat wat deelnemers al doen en weten, laat je verrassen!
- Wees je bewust van algemene kenmerken van de doelgroep, maar zie iedere deelnemer als een individu met eigen kracht en eigen wensen met betrekking tot zijn eigen leven.

10 Pijlers voor lesgeven in basisvaardigheden aan volwassenen

1. Praat over leren
2. Sluit aan bij leervragen en houd de motivatie op peil
3. Onderzoek de leervragen
4. Zorg voor passende leeractiviteiten en leermateriaal
5. Deel het leertraject op in kleine stappen
6. Versterk de relatie tussen binnen en buiten de les
7. Integreer verschillende vakgebieden om aan te kunnen sluiten bij situaties
8. Houd rekening met de omstandigheden van volwassenen
9. Gebruik de kracht van de groep
10. Wees flexibel, creatief en onorthodox